

Mai més!

Butlletí d'informació i comunicació de l'Amical de Mauthausen

i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya

Sumari

- 1 · [75è Aniversari de l'alliberament.](#)
- 2 · [Editorial.](#)
- 3 · [75 anys després de l'alliberament.](#)
 - [Introducció.](#)
 - [El descobriment de l'univers concentracionari i l'alliberament de les víctimes.](#)
- 4 · [Las marxes de la mort.](#)
 - [La seqüència dels alliberaments.](#)
- 5 · [La divulgació de l'horror.](#)
- 6 · [El futur dels supervivents.](#)
- 7 · [Testimonis dels supervivents.](#)
 - [AUSCHWITZ.](#)
- 8 · [BUCHENWALD.](#)
- 9 · [BERGEN-BELSEN.](#)
- 10 · [SACHSENHAUSEN.](#)
- 11 · [DACHAU.](#)
- 13 · [RAVENSBRÜCK.](#)
- 14 · [NEUENGAMME.](#)
 - [MAUTHAUSEN i SUBCAMPS.](#)
- 19 · [JERSEY i AURIGNY.](#)
- 20 · [2020 Celebracions virtuals.](#)

© Amical de Mauthausen i altres camps de concentració nazis.

Sils, 1 baixos – 08002 Barcelona

Tel. 93 302 75 94

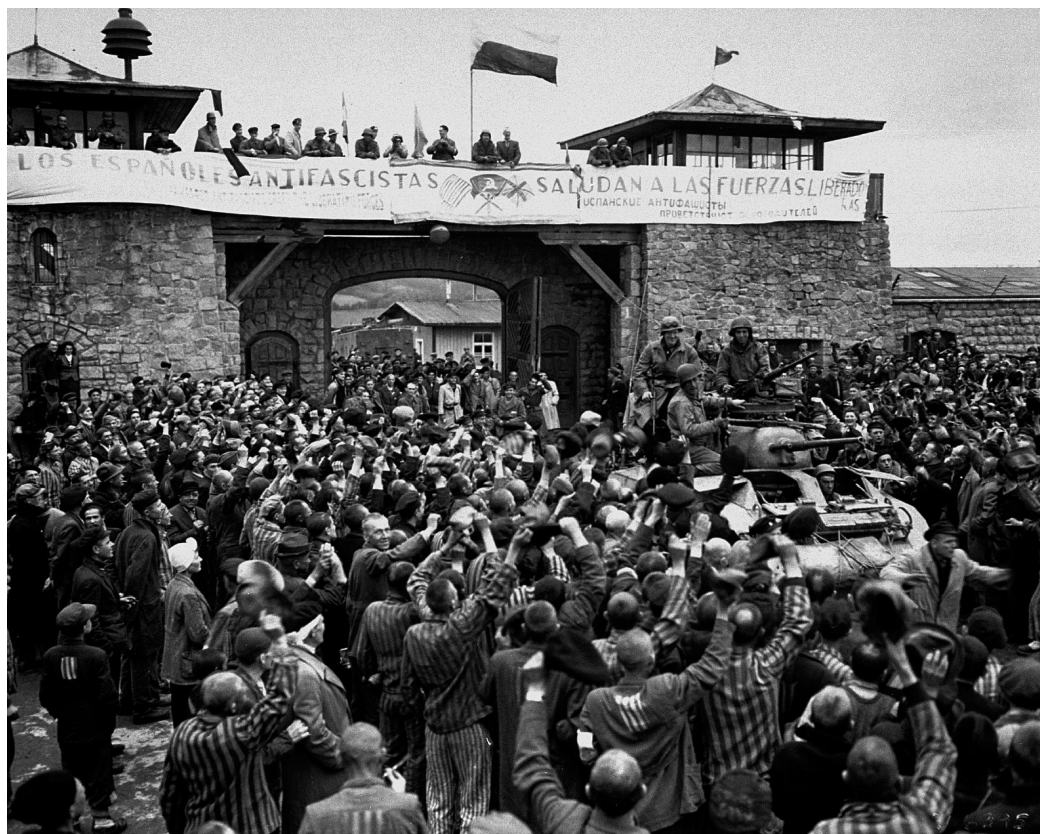
e-mail: info@amical-mauthausen.org

REDACCIÓ: Rosa Toran, Juan M. Calvo,
Alex Rigol i Josep San Martín

MAQUETACIÓ: Josep San Martín

Dipòsit legal: B-14.608-2001

S'autoritza la reproducció de fragments
citant-ne la procedència.

75è Aniversari de l'alliberament

EDITORIAL

D

urant aquest any commemorem el 75è aniversari de l'alliberament dels camps nazis, on van estar reclosos gairebé 10.000 republicans espanyols, que van ser castigats amb el treball esclau i la mort per la seva condició de lluitadors antifeixistes, al costat de centenars de milers de ciutadans, homes i dones, procedents de tots els racons d'Europa.

El 27 de gener, organitzat pel Museu/Memorial d'Auschwitz es va retre homenatge a les víctimes de l'Holocaust. Als actes van ser convidats i van participar uns dos-cents supervivents i més de seixanta caps d'Estat i de Govern de tot el món. La delegació oficial espanyola va estar formada pels Reis d'Espanya, la ministra d'Assumptes Exteriors, Doña Arancha González Laya, l'ambaixador d'Espanya a Polònia, Francisco Javier Sánchez Sanabria i el Director de l'Institut Cervantes a Cracòvia Don Fernando Vara del Rey. Per primera vegada, una representació de l'Amical de

Mauthausen i altres camps va ser-hi present de manera oficial, convidada com a associació que agrupa els deportats republicans espanyols i acompanyada en tot moment pels representants del Museu/Memorial d'Auschwitz, per recordar i honorar els espanyols que van penar allà.

Aquest acte, i la participació als organitzats en tots els racons d'Espanya amb motiu del Dia Internacional de l'Holocaust i de Prevenció de Crims contra la Humanitat realitzats en el mes de gener, eren el punt de partida per organitzar i estar presents en els multitudinaris actes d'homenatge en els diferents camps amb l'objectiu de mantenir viu el record de les víctimes del nazisme, per reafirmar el compromís de la seva memòria, així com la pervivència dels valors que van defensar i pels que van assumir riscos inimaginables i van pagar un altíssim preu.

La pandèmia mundial de la COVID-19 ha impedit la realització d'aquests actes, preparats durant molt de temps, amb les característiques previstes, la qual cosa ha obligat a una adaptació d'acord amb les circumstàncies, per la limitació de moviments i la prohibició

de les concentracions multitudinàries. La nostra associació havia participat en l'organització de les cerimònies programades a Sachsenhausen, Buchenwald i a Mauthausen i Gusen, on havíem de viatjar unes 200 persones, amb familiars i estudiants procedents de diversos llocs de l'Estat. Amb estupor i pena hem hagut de suspendre el viatge quan tot estava preparat i reservat. Una de les particularitats de la commemoració de l'actual any 2020 era retre homenatge a Francesc Boix Campo, atès que es compleixen 100 anys del seu naixement, i a tots els companys que van col·laborar per salvar les imatges testimoni de les atrocitats perpetrades al camp. Confiem que al llarg de l'any podrem trobar altres fórmules per retre'ls reconeixement.

Un altre projecte ajornat ha estat "El tren dels 1.000" en què joves procedents de tot Europa, partien des de Brussel·les el 5 de maig per visitar els camps d'Auschwitz i Birkenau i participaven en una cerimònia davant el Monument Internacional de Birkenau, símbol dels 1.100.000 jueus, romanís, sinti i homes i

dones de totes les condicions assassinats en aquell camp. En aquest viatge participaven 15 alumnes de l'Institut Francisco de Goya de Barcelona, adherit a la Xarxa "Mai Més" de l'Amical de Mauthausen.

També, durant aquestes setmanes, en nombroses localitats

s'havien programat jornades de record, en haver-se instituït oficialment, per part del Govern d'Espanya, el 5 de maig com a dia dedicat a la memòria de la deportació. La major part d'elles s'han ajornat per realitzar-les en un altre moment en què la situació ho permeti, i d'altres s'han realitzat de forma virtual.

Amb aquest Butlletí especial, l'Amical de Mauthausen i altres camps vol sumar-se al record d'aquelles jornades viscudes amb intensitat pels qui van aconseguir arribar vius al dia de l'alliberament. Per això hem seleccionat diversos testimonis de supervivents, homes i dones, que ens han transmès les intenses sensacions viscudes durant aquells dies en què l'alegria de l'alliberament es veia entristida pel patiment acumulat i per la constant presència de la mort fins a l'últim moment.

75 anys després de l'alliberament

1. INTRODUCCIÓ

Els nostres deportats i deportades als camps nazis, eren els "rojos indesitjables" maltractats en els camps de concentració de França, on van ser internats per unes autoritats franceses que van convertir la terra de refugi en un lloc d'humiliació i estigma, quan justament els republicans havien combatut amb totes les armes el nazifeixisme, que aviat es va apoderar també de país veí. Actualment coneixem bé la dissort d'aquells centenars de milers d'homes i dones que buscaven protecció i van rebre a canvi pressions per tornar a l'Espanya de Franco i tractes ignominiosos de tota mena. Tot i haver servit a l'exèrcit francès, bona part dels homes que estaven internats en els camps van ser abandonats a la seva sort pel govern col·laboracionista de Vichy, quan van caure en mans de l'exèrcit alemany, fet que va facilitar les ordres d'internament en els camps del Reich, emanades de les converses entre Ramón Serrano Suñer i Hitler. Més endavant, grups de significatius republicans van ser pioners en el moviment de Resistència a l'ocupació i a contribuir a l'alliberament de França. Els uns i els altres, en anys diferents, van anar a parar als camps del Reich.

El 6 de maig de 1945, tots els camps nazis havien estat alliberats, per les tropes aliades o l'Exèrcit Roig, i els republicans no van poder tornar a la seva terra, com ho van fer la majoria de supervivents. La

Dictadura de Franco els va seguir atorgant la seva condició d'enemics que mantindrà al llarg de la seva existència. Així doncs, els primers combatents del nazifeixisme a Europa no van poder gaudir de la llibertat somiada, a causa del manteniment del règim feixista a Espanya, gràcies a l'aquiescència dels aliats per raons geoestratègiques en el context de la Guerra freda. La majoria dels supervivents van haver de refer la seva vida en altres geografies o sumir-se en el silenci i la reclusió interior, en cas de la tornada a Espanya.

Grup d'espanyols alliberats a Dachau

2. EL DESCOBRIMENT DE L'UNIVERS CONCENTRACIONARI I L'ALLIBERAMENT DE LES VÍCTIMES (1)

Alliberament d'Auschwitz

En el moment històric de l'alliberament dels camps, un oficial de l'exèrcit nord-americà, en entrar a Buchenwald, es preguntava per la responsabilitat dels habitants de Weimar, i, per extensió,

per la de tots els alemanys, reflexió que ens invoca també a tots nosaltres, davant la complexa realitat dels nostres dies:

"Hay muy pocas cosas más extrañas que la tranquilidad indiferente y engreída con que nosotros, yo y mis semejantes, contemplamos el inicio de la revolución nazi en Alemania como si estuviéramos en el palco de un teatro, viendo un proceso cuyo objetivo, al fin y al cabo, era exactamente borrarlos de la faz de la tierra. Tal vez más extraño aún sea el hecho de que, incluso años más tarde y teniéndonos a nosotros de ejemplo, toda Europa se permitiera la misma actitud de espectadora engreída, entretenida y pasiva mientras los nazis llevaban ya mucho tiempo prendiendo la mecha por los cuatro costados." (HAFNER, Sebastián, *Historia de un alemán*,

(1) La major part de la informació procedeix de l'article "L'alliberament de les víctimes i el descobriment de l'univers concentracionari" de Rosa Toran, publicat a L'AVENÇ Núm. 302, MAIG 2005. *Els camps nazis, 60 anys després*).

Memorias (1914-1933), Barcelona, Destino, 2000, pág. 113)

Sovint atribuïm al terme alliberar connotacions optimistes, que no es corresponen amb la realitat del final dels camps de concentració nacionalsocialistes. La descoberta i els alliberaments –des del primer, Madjanek, per l'Exèrcit Roig, al darrer, el comando Ebensee de Mauthausen, per les tropes aliades– formen part de la història de la 2ª Guerra Mundial i les diverses modalitats en què es produïren són un exponent del caràcter dinàmic del sistema concentracionari nazi i alhora de les estratègies militars i de propaganda dels aliats. Els alliberaments succeïren en un interval prou important de temps, perquè les actuacions i reaccions dins dels poders del Reich i en els exèrcits i líders aliats fossin d'indole variada: desmantellaments, massa-

res i marxades de la mort, d'una banda, i per la part dels vencedors, actituds que van girar gairebé del secretisme fins al desplegament de mitjans publicitaris desconeguts fins aleshores per mostrar l'horror de l'univers concentracionari. Pel que fa a les víctimes, no més una minoria va poder gaudir de la joia de l'alliberament; la majoria o havia mort o es trobava encara en un estat molt allunyat de la vida, tant des del punt de vista físic com anímic. I no acabaren les penalitats amb la recuperació de la seva condició de persones lliures; els mancava, encara, un llarg camí per recórrer fins a poder integrar-se de nou al món real, on no hi faltaren noves humiliacions ni nous exilis, com va succeir en el cas dels republicans espanyols i dels jueus de l'est d'Europa.

2.1 LES MARXES DE LA MORT

Des de la fi de 1944 fins a les primeries de 1945 els deportats van ser obligats a evacuar els camps de l'est i a recórrer centenars i milers de quilòmetres, en el que s'han anomenat marxades de la mort, fins arribar als recintes concentracionaris de l'oest del Reich. Les marxades començaren quan els soviètics avançaven per Polònia, moment en què les SS clausuraven els

camps i llençaven a les carreteres i en combois improvisats milers de deportats. En aquests moments les SS seguien actuant amb les mateixes pautes de menyspreu per la vida humana, amb l'eliminació dels febles i l'abandó de molts d'ells en vagons hermèticament tancats, que esdevingueren la seva tomba. Hi van morir entre 250.000 i 375.000 persones.

2.2 LA SEQUÈNCIA DELS ALLIBERAMENTS

Els alliberaments dels camps es van succeir a ritmes i en modalitats diferents. Pel dinamisme en la història dels camps, per a alguns recintes de l'est ni tan sols es pot parlar d'alliberament, sinó tan sols de descoberta, tal com estaven buits de persones i amb els vestigis del crims esborrats.

Entre juliol de 1944 i maig de 1945 es descobriren els camps, per casualitat o per insistència d'antics presoners que havien aconseguit arribar a les files dels exèrcits. A l'est d'Europa, l'avanç de l'Exèrcit Roig va determinar per part dels nazis l'abandó i el desmantellament dels recintes i la destrucció de les instal·lacions de mort, a la tardor de 1943, alhora que els interns que seguien amb vida eren desallotjats amb les terribles "marxades de la mort". Així, els soviètics, abans d'arribar a Auschwitz, havien passat per Belzec, Sobibor i Treblinka, aleshores cementiris invisibles, sense adonar-se del que havia succeït poc temps enrere, com tampoc es feu patent amb l'arribada dels americans a Natzweiler-Struthof, a Alsàcia, el 23 de novembre de 1944.

Les atrocitats i l'amplitud dels crims no es van confirmar fins després de l'entrada a Madjanek i Auschwitz. El 24 de juliol de 1944 l'Exèrcit Roig arribava a Lublin-Majdanek i, malgrat la permanència gairebé intacta de les cambres de gas i els crematoris,

era difícil fer-se a la idea que aquell lloc, aleshores buit, havia estat un lloc d'extermini per a 500.000 persones.

A Auschwitz els deportats havien sentit les detonacions per fer volar les instal·lacions de mort abans de que 60.000 d'ells fossin evacuats cap a l'oest, entre el 18 i 19 de gener de 1945. Les SS tenien presa a causa de les informacions difoses pels aliats, però sobretot per l'avanç soviètic i quan, en la imatge tan recreada, els 4 joves soldats russos entraren per la porta d'Auschwitz, el 27 de gener, solament hi trobaren uns 6.000 malalts. A més del xoc i de les dificultats en atendre la situació dels supervivents, no es va comprendre realment l'ús de les instal·lacions fins al seu estudi i la paraula de testimonis, però les evidències no implicaren massa publicitat; solament alguns articles i imatges en els grans diaris, en els mesos immediats. La guerra no havia acabat i les operacions militars eren prioritàries.

Els camps i comandos de l'oest, situats a Àustria i Alemanya, van ser fins al darrer moment de la seva existència, centres d'explotació fins a la mort de la mà d'obra esclava que havia de contribuir a impedir la derrota. I pel cap suprem del sistema concentracionari, Himmler, encara existia la possibilitat de negociar la seva salvació i rendició davant els països occidentals amb els internats com a moneda de canvi;

però en cap cas aquests intents deturaren l'extermini, regit per l'arbitrarietat, les ordres i contraordres secrets. Si alguna cosa impedí la consumació de l'eliminació total, per dinamitacions, enverinaments, afusellaments..., foren els desacords entre la cúpula nazi i sobretot el temor dels propis SS, a possibles accions dels deportats i a la seva captura en el lloc dels crims. A la segona meitat del mes d'abril de 1945, amb l'ar-

Camp de Buchenwald

ribada dels exèrcits aliats als grans camps d'Alemanya, la brutalitat del sistema concentracionari es mostrà en tota la seva magnitud. Al descobriment fortuït del comando d'Ohrdruf de Buchenwald, el 4 i 5 d'abril, amb els barracots curulls de morts, seguiren Dora-Nordhausen, amb 700 supervivents i 3.000 cadàvers podrint-se a unes fosses comunes poc profundes, i Buchenwald, alliberats l'11 d'abril; quatre dies després els britànics arribaven a Bergen-Belsen — emblema de l'horror de l'última etapa de l'univers

concentracioni nazi-, on 60.000 persones estaven destinades a desaparèixer per inanició i malalties; a Dachau, els americans, el 29 d'abril a la tarda, descobriren 30.000 internats i els 40 vagons de tren amb 2.310 cadàvers. Flossenbürg, Sachsenhausen, Ravensbrück... anaven aportant prou proves de l'horror fins arribar a Mauthausen, el 5 de maig, on l'infern del camp rus i dels comandos coronaven l'itinerari dels soldats pels recintes nazis.

A l'oest, des de la tardor de 1944, els camps van viure els seus pitjors moments, a causa de la superpoblació per l'arribada dels deportats procedents de l'est i, amb el col·lapse total del règim nazi, estaven mancats de tot: d'aigua, menjar, combustible, infectats per epidèmies, i plens de cadàvers, que els nazis ni tan sols havien tingut temps d'eliminar. Així, els darrers camps alliberats van esdevenir centres d'extermini i de massacres, que saldaren els anys de la seva existència amb centenars de milers de morts. La visió i les olors davant milers de restes humanes, de malalts irrecuperables, de persones que s'arrossegaven a les portes dels recintes, amb les mirades perdudes, acompanyaran tota la vida als soldats que entraren per primera vegada als camps nazis. Havien creuat un límit i malgrat l'experiència del camp de batalla fins el dia abans, no estaven preparats per entrar en un món dantesco, per enfrontar-se al qual ni tan sols s'havien previst equips especials. Durant les setmanes immediates, els barracots superpoblats, les dificultats per controlar les epidèmies, els comportaments irracionals dels deportats afamats, les amenaces dels grups de SS no capturats... conformaven una realitat massa allunyada de tota visió èpica de l'alliberament. D'altra banda començava el fenomen conegut com la pedagogia de l'horror, que es mantingué en primer pla informatiu fins a mitjan juny.

2.3 LA DIVULGACIÓ DE L'HORROR

A partir de la visita d'Eisenhower, Bradley i Patton a Buchenwald, el 12 abril, la censura deixà d'actuar, especialment a França, on havia hagut por a represàlies en els presoners de guerra que romanien a Alemanya i temor a alarmar les famílies. Pocs dies després, el 20 d'abril, Churchill envià una comissió del Parlament britànic al mateix camp, visita que es repetí amb membres del Congrés americà, per tal d'aportar sengles informes a les cambres, i amb representants de la Comissió de Crims de Guerra de les Nacions Unides, i també l'URSS donà a conèixer un detallat informe d'Auschwitz. La darrera setmana d'abril i les primeres de maig, quan Alemanya ja havia capitulat, foren els moments de màxima afluència, sobretot a Buchenwald i Dachau, quan els serveis fotogràfics militars i els reporters i editors dels principals diaris acompanyaven les tropes i penetra-

ven als camps, repetint un ritual que emfasitzava el protagonisme dels soldats, les visites i treballs obligats de les poblacions dels voltants i la imatge de les víctimes, que bé rebutjaven el tracte de curiositat o bé accedien a ser fotografiades per contribuir a mostrar la indignitat a que les havien reduït. Definitivament el sistema concentracionari era a l'abast de l'opinió pública.

La consigna de divulgar donada per Eisenhower es complí abastament, alhora que s'encetava una nova forma de periodisme fotogràfic, amb vocació pedagògica en diverses direccions: insuflar moral a les tropes que havien de seguir combatent i disposar de material per a la desnazificació o reeducació. Però els panells exposats a les ciutats alemanyes i austríaques i els passis de films als civils i presoners ale-

manys no aconseguiren, malgrat una generalitzada acceptació dels fets, trencar la resposta de reservar la culpa a Hitler i al Partit Nazi i d'al·legar ignorància, sobretot per part dels habitants de les rodalies dels camps, que havien oblidat ràpidament la prosperitat aparellada a la proximitat al camp, a base de practicar el mercat negre amb les SS o d'utilitzar la mà d'obra dels internats.

La legió de fotògrafs i de corresponents de guerra feren conèixer al món la realitat dels camps i algunes de les primeres imatges publicades han

Francesc Boix

esdevingut icones de l'univers concentracionari, malgrat la manca de precisió documental, com en el cas de les excavadores de Bergen-Belsen dipositant els cadàvers a les fosses, mesura profilàctica dels aliats, però confosa sovint amb els anys de control nazi del camp, o en el de l'escenificació de l'entrada dels americans a Mauthausen, realitzada dos dies després que els primers tancs travessessin la porta de la fortalesa, i identificada amb l'acte de l'alliberament.

2. 4. EL FUTUR DELS SUPERVIVENTS

Mentre se celebrava el Dia de la Victòria des de Moscou a Londres i a les ciutats dels Estats Units, després de la rendició incondicional d'Alemanya del 8 de maig, els supervivents no podien fer el mateix; molts hagueren d'esperar dies, setmanes o mesos fins al seu retorn. Havien estat alliberades unes 700.000 persones dels camps, que formaven part dels 11 milions sense casa, desplaçats forçats pels delirants plans de reassentaments nazis, treballadors forçats i presoners de guerra, temporalment allotjats en instal·lacions militars, zones ferroviàries, escoles i castells, però també en antics camps de concentració.

En una Europa submergida en el caos, amb mort i destrucció arreu, els exdeportats hagueren de romanre als camps, sota el control de quarantena, aplicat de forma més estricta pels americans que pels soviètics. Quan la premsa deixà els camps i sols hi restà el personal mèdic i militar, la prioritat fou enterrar els morts i atendre els malalts, en els barracots transformats en hospitals o en presons pels SS i capos capturats. Els soldats no entenien certes reaccions dels deportats, ni encertaven sempre en el seu tracte; a les dificultats de llenguatge i comunicació s'hi afegia la tendència d'equiparar-los amb presoners de guerra, d'acord amb una visió convencional de la guerra, i amb el pas dels dies, sorgien problemes, quan els que recuperaven la salut volien abandonar el camp i escapar a la quarantena, mentre els soldats cercaven la manera d'oblidar en la diversió l'horror que els havia paralytitzat en entrar al camp.

Durant el període que precedí les repatriacions començà a fer-se realitat un dels objectius dels deportats, sobreviure per testimoniar, a partir de les tasques de documentació fetes en col·laboració amb les comissions oficials d'investigació o per iniciativa pròpia. Eugen Kogon dirigí la confecció d'un informe de 400 pàgines en 4 setmanes a Buchenwald, usat a Nu-

remberg i a altres processos, i que acabarà sota la forma de llibre *Sociología de los campos de concentración*; el periodista turc Nevin E. Gun, deportat a Dachau, hi treballà com a fotògraf després de l'alliberament; Hans Marsalek començà a dissenyar la seva obra clàssica *Mauthausen*; el psiquiatra vienès Víctor Frankl reflexionà sobre l'experiència passada per publicar un any després *L'home a la recerca de sentit*; David Rousset, internat a Buchenwald i a Neuengamme, escriví *L'univers concentracionari*, l'agost 1945; Germaine Tillion no va parar de prendre notes entre 1942 i 1945, que emprà quan fou designada per l'Amical de Ravensbrück com observadora al procés d'Hamburg, i que quallà en les tres versions de *Ravensbrück* (1947, 1972 i 1988); i els republicans espanyols de Mauthausen confegiren les llistes dels companys morts i fotografiaren els diferents episodis de l'alliberament i l'estat de les instal·lacions.

La imatge èpica de l'alliberament quedava esmorteïda davant els complexos i variats camins del retorn. Disseminats en comandos, alguns en camps que no coneixien, els exdeportats esperaven la repatriació, ràpida o lenta, en funció de la geografia dels camps o la seva procedència. Pel que fa a França —el país amb un nombre més gran de deportats i presoners d'Europa occidental— el Ministeri Henri Frenay de Presoners, Deportats i Refugiats va organitzar les repatriacions, que es consideraren acabades el juliol de 1945, excepte les de la zona soviètica, dutes a terme des del centre de reagrupament d'Odessa a partir d'un conveni de reciprocitat. A l'arribada, per avió o per les saturades línies ferroviàries, seguí l'acollida, en centres instal·lats a les fronteres o a les grans ciutats, no mancats de lentitud i insuficiències, que funcionaren fins al mes d'octubre. A París, els exdeportats eren traslladats en camions o autobusos al Lutètia, l'antiga seu del servei d'espionatge de les forces nazis, hotel

de luxe habilitat per complir la funció hospitalària i d'acollida, amb una delegació de la Creu Roja de la República espanyola per atendre els supervivents republicans.

Ningú sabia amb certesa qui havia sobreviscut i les multituds omplien les estacions, amb crits i fotografies, i començava, aleshores, una nova prova per als alliberats, enfrontar-se a la normalitat, sense saber massa el seu significat, marcats com estaven per la radicalitat anterior de vida o mort. Havien de relatar el seu periple, suportar les mateixes frases gastades, aterrar en el món de les incomprensions, arrossegar el sentiment de culpa i el pes dels morts enmig de totes les misèries i no sota l'aura de l'heroïcitat, a més de les patologies que no evitaren la mort a molts en un període curt de temps o bé els perseguiren per sempre més, amb hipersensibilitat, insomnis i un recurrent retorn al passat. I també gent a la qual no esperava ningú, com els republicans espanyols, que hagueren

de conrear el seu demà en geografies allunyades del seu país.

El futur dels exdeportats de l'Europa de l'est tampoc no va ser fàcil. 800.000 polonesos es van quedar a les zones ocupades d'Alemanya i Àustria i també uns 150-200.000 de les repúbliques bàltiques i ucraïnesos, per rebuig al comunisme o per temor a ser acusats de col·laboracionistes; i pels exdeportats de la Unió Soviètica, els quedava patir el tractament indigne d'Stalin, en ser titllats de covards i traïdors i agents de l'imperialisme, amb les pertinents penes d'emprisonament o desterrament. El cas dels jueus és particular: alguns tornaren als seus països d'origen per cercar vestigis o notícies de la família i amics, però la pèrdua de propietats i béns era irreversible i la permanència de l'antisemitisme els feu adonar de la impossibilitat de refer la vida entre la seva antiga comunitat.

3. TESTIMONIS DE L'ALLIBERAMENT

AUSCHWITZ

Anette Florentín Cabelli

(Salònica, Grècia, 25/04/1925). Sefardí deportada a Auschwitz el 1942, núm. 4065, on la seva mare va ser assassinada a la cambra de gas. Evacuada en una de les "Marxes de la mort", va arribar a Ravensbrück i a Malchow. Després de l'alliberament es va instal·lar a Niça on es va casar i resideix en l'actualitat. Va recuperar la nacionalitat espanyola el 2017.

Anduvimos por la nieve. Sin pan. Pasamos la frontera sin dormir. Si no caminabas venía la SS, te tiraba al suelo y te disparaba. Más del 50% de los deportados murieron... Después de cuatro días llegamos a Ravensbrück, un campo pequeño donde apenas ha-

bía comida. No se puede explicar el sufrimiento del cuerpo, sin poder comer y muertos de frío. Cuando llegaba la sopa era como una guerra... Cuando salimos de allá, caminamos y vimos un pueblo donde en las calles había una montaña de armas. Eran de los alemanes, que habían dejado para vestirse de civiles.

Una mañana [en Malchow], al despertar descubrimos que los guardias nazis habían desaparecido. Éramos libres.

(Diferents mitjans de comunicació després de la seva participació en un acte al Centre Sefarad-Israel de Madrid el 21/01/2020) .

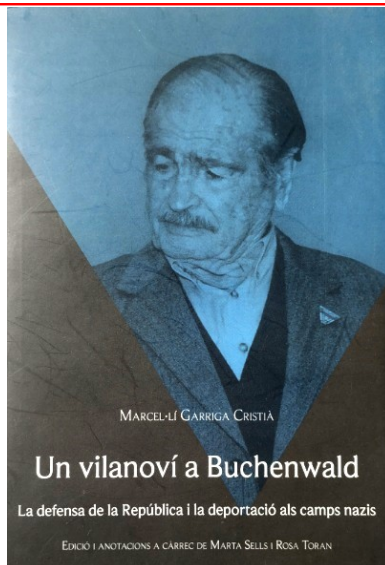
BUCHENWALD

Marcel·lí Garriga Cristià

(Vilanova i la Geltrú, Barcelona, 19/06/1916 - 08/12/2009). Oficial republicà exiliat que, per les seves connexions amb la Resistència, va ser deportat a Buchenwald el 19/01/1944, amb el núm. 40548. Alliberat l'11/04/1945, va tornar a Espanya en 1947 i es va establir definitivament a Vilanova i la Geltrú. Vinculat activament a l'Amical de Mauthausen i altres camps.

No obstant això, la situació era també d'inquietud i por, ja que hi havia la temuda incògnita de veure de quina manera s'acabaria i com serien els darrers dies d'aquell desenllaç. Ja sabíem el que passava amb tots aquells camps de Polònia davant l'ofensiva de l'exèrcit soviètic; la Wehrmacht i la Gestapo havien endurit les seves actituds i, donant prova d'una resistència desesperada, no dubtaven a sacrificar tot el que els feia nosa i que podia ser un testimoni de cara al futur...

Durant els darrers dies al camp vam assistir a l'arribada de camions plens de presoners, evacuats d'altres camps dels territoris de l'est, i ens vam adonar que qualsevol forma d'evacuació seria fatal per a tots nosaltres. Molts evacuats no eren més que esquelets, sense cap esperança...

Davant aquella situació de perill, la petita i clandestina organització de presoners del camp va prendre la determinació de resistir a qualsevol intent d'evacuació, costés el que costés...

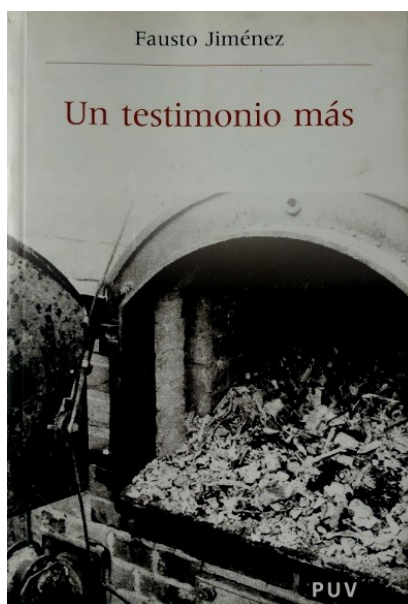
Però els fets, sorprenentment, es van desenvolupar d'una manera inesperada per a tots nosaltres. Tots esperàvem el pitjor, ateses les circumstàncies, i estàvem disposats a afrontar una lluita desesperada, sense estalviar cap mena de sacrifici ni calcular cap mena de possible desenllaç. Era el tot o el res. Un matí ens vam adonar que totes les torres de vigilància estaven buides i que tots els alemanys amb uniforme de la SS havien desaparegut...

*Els americans estaven sorpresos i espantats. Sovint passaven camions i no ens hi deixaven acostar; potser temien que els encomanéssim alguna malaltia. Força empleats civils de les fàbriques van ser detinguts pels americans i tancats al camp. Aleshores molts els volien matar –les ganes de penjar-los hi eren– però finalment ningú no es va sobrepassar. (GARRIGA CRISTIÀ, Marcel·lí, *Un vilanoví a Buchenwald*, Vilafranca del Penedès, Ed. Andana, SL, 2008, pp. 116-118).*

Fausto Jiménez Pérez

(Venta del Moro, València, 26/09/1910 – Marsella, 1988) Militant comunista. Detingut el setembre de 1942 i que, després de ser jutjat i condemnat per les seves activitats clandestines, va ser deportat a Buchenwald el 06/08/1944, amb la matrícula 69588. Un cop alliberat, va viure a França fins que va morir.

Era el 11 de abril cuando los alemanes estaban preparando su retirada y la destrucción del campo. A las dos o las tres de la tarde, los grupos preparados atacaron cada uno de sus objetivos. Los soviéticos, casi todos soldados del Ejército Rojo hechos prisioneros en los combates de Ucrania, cortaron las alambradas que rodeaban el campo en el parte este y abrieron el paso por el que salieron los detenidos. Otros atacaron los miradores en los que estaban las guarniciones de las SS

con ametralladoras. Al grupo español le fue encomendado el objetivo de neutralizar los miradores colocados a la entrada del campo.

Al desfilar cada grupo de la operación, todos los detenidos aplaudieron agrupados en las entradas de los bloques. Hecha la operación de liberación y alcanzados los objetivos, el campo paso a manos de los prisioneros. Se hicieron unos trescientos prisioneros de la guarnición y algunos miembros de las SS. Se aseguró la guardia del campo para impedir que se produjeran incidentes hasta asegurar la evacuación definitiva. Se organizaron reuniones por nacionalidades para explicar e informar la situación y de cómo seríamos evacuados posteriormente.

(JIMÉNEZ, Fausto, *Un testimonio más*, València, Universitat de València, 2007, pp. 132-133).

Fermín Casorrán Clavería

(Albalate del Arzobispo, Terol, 17/10/1913 – Pamiers, França, 03/2009). En acabar la guerra, era en un camp de presoners a Espanya i, després d'aconseguir un salconduit, va fugir a França. Detingut a la primavera de 1940, va ser deportat a Mauthausen, el 24/02/1942, on va rebre el número 6386, i posteriorment a Dachau i a Buchenwald, amb les matrícules 39029 i 38961 respectivament. Després de l'alliberament es va establir a França.

Llegó la noche, yo ya no podía andar y quedaba de los últimos, hacia las cuatro de la madrugada oímos un avión que dejó caer dos bengalas blancas encima de un puente próximo para saber si estaba minado. Esto me dio alegría y fuerzas. A un español que siempre venía conmigo le dije: "¡Mira! Son los americanos que ahora van a pasar el puente ¡Mañana nos liberan!". Como habían encontrado tantos deportados muertos en las orillas de la carretera se dieron prisa para liberarnos. Ese mismo día hacia las 13 horas, vimos un avión de reconocimiento y pronto nos vio, bajó hasta cerca del suelo y con un pañuelo blanco nos saludó. Unos minutos más tarde vinieron unas tanquetas ligeras, nos rodearon a todos y el jefe de los SS con su sargento se marcharon corriendo.

Llegaron muchos soldados americanos con sus camiones y los soldados alemanes se ponían de rodillas para que no los mataran. No obstante, los rusos mataron a unos cuantos soldados alemanes con sus propios fusiles.

Los americanos nos llevaron a un pueblo que estaba cerca, nos dieron sartenes grandes y calderos y los cocineros del kommando, que eran franceses, prepararon comida para todos. (...) El día de nuestra liberación yo no cesaba de decir "¡Ya estamos libres!" y lloraba de alegría y decía "¡Viva la libertad!" y un soldado americano que hablaba español me abrazó varias veces y me dijo lo siguiente: "que vivas muchos años y acuérdate siempre de nosotros".

(Arxiu Amical de Mauthausen. Fermín Casorrán, Testimoni).

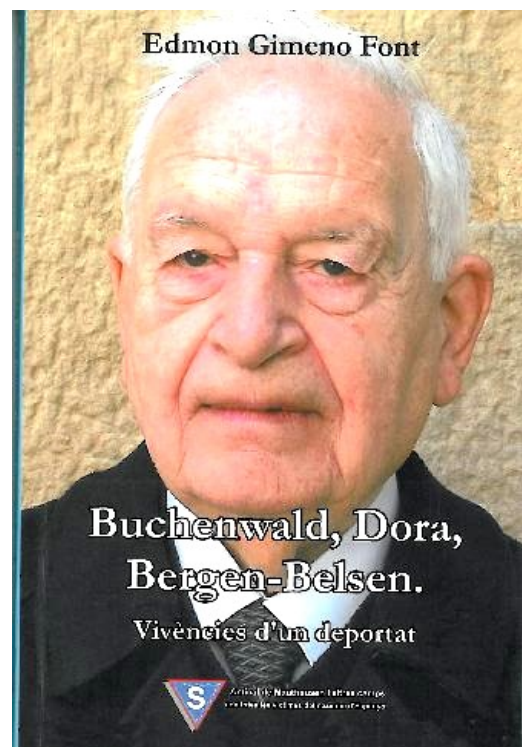
BERGEN-BELSEN

Edmon Gimeno Font

(Caseres, Tarragona, 10/07/1923 – 03/01/2014). Detingut per col·laborar amb la Resistència, va ser deportat a Buchenwald el 29/01/1944, on se li va adjudicar el núm. 43631. Traslladat a Dora i Bergen-Belsen on va ser alliberat el 15/04/1945. Va tornar de l'exili el 1951 i va residir a Caseres els últims anys de la seva vida. Fundador de l'Amical de Mauthausen i altres camps, associació que va publicar les seves memòries. *En este preciso instante, pasan, a baja cota, por encima del campo, unos cuantos aparatos alemanes perseguidos por un nutrido grupo de cazas aliados. Se oyen varias ráfagas. En las carreteras, cerca del campo, el tráfico ha disminuido mucho, la larga cola de civiles, soldados y material de guerra ha desaparecido casi por completo... Un tiempo, un instante, un silencio, precursor de un hecho decisivo, es decir la llegada de las tropas liberadoras y, por consiguiente, el final de una horrenda pesadilla (...)*

Bergen-Belsen, unos días después de la liberación. Un grupo de deportados ibéricos permanecemos sentados en un rincón del campo en una pequeña eminencia del terreno, cerca de la carretera secundaria. Hablamos, evocamos, soñamos. El retorno a nuestra tierra que nos vio nacer se anuncia muy próximo. Los familiares y los amigos que pronto volveremos a ver, el sol y el cielo, nuestros paisajes tan variados y originales, las montañas y llanuras, los ríos, la diversidad del folclore, las costumbres tradicionales. Un antiguo de Mauthausen nos habla entusiasmado de la gran huerta del País Valenciano, ese inmenso y

fértil oasis. Naranjos, fruta rica y variada... Nuestros sueños, anhelos y evocaciones no sirvieron de gran cosa. El exilio continuó para muchos durante años y años. La guerra fría, entre los dos colosos militares de la época, acabó con todas nuestras esperanzas. (GIMENO FONT, Edmon, *Buchenwald, Dora, Bergen-Belsen. Vivències d'un deportat*. Barcelona, Amical de Mauthausen y otros campos, 2007, pp. 176-182).

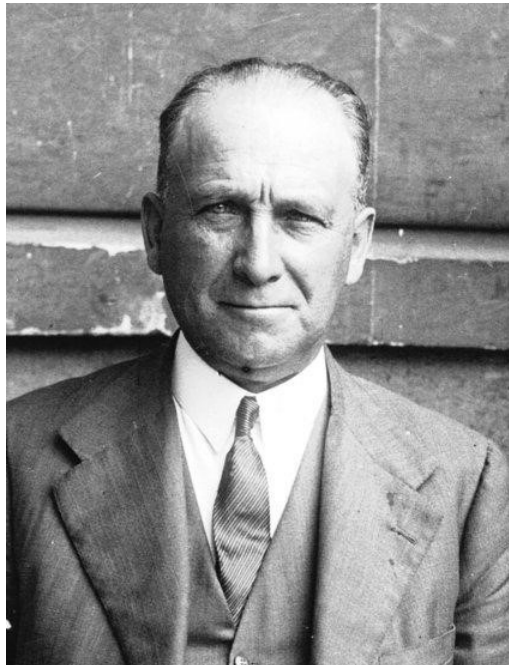

Francisco Largo Caballero

(Madrid, 15/10/1869 – París 23/03/1946). Dirigent socialista i president de Consell de Ministres de la Segona República (1936-1937). Deportat a Orianenburg-Sachsenhausen el 31/07/1944, va rebre la matrícula 69040. Després de l'alliberament i d'una breu estada a Moscou, es va instal·lar a París on va morir. Enterrat al cementiri Père Lachaise, les seves restes van ser repatriades a Espanya l'abril de 1978.

Con el cuerpo dolorido me levanté al día siguiente bien temprano. Quería ver el Campo después de la evacuación. Lo primero que observé fue que no había guardia; los centinelas habían desaparecido. ¡Estamos libres!, gritaba para mis adentros. Entré en las oficinas de los S.S. donde todo estaba en desorden. Cajones, ficheros, carpetas y papeles tirados por el suelo daban la sensación de haberlo saqueado una cuadrilla de bandidos. (...) me enteré que el personal del Hospital, que yo creí inocentemente que era mi protector, se había marchado a la una de la madrugada. No quedaba más que el médico cirujano francés, el oculista, también francés, y un paciente belga. Ése era todo el personal que habían dejado para atender a más de mil enfermos, algunos de ellos graves. Prácticamente el Hospital quedó abandonado (...)

A las diez de la mañana, izaron una bandera con la Cruz Roja (...) A las cuatro y veinte de la tarde entró un oficial ruso y todos los que pudieron andar salie-

ron a recibirle. Le abrazaron y besaron; era el heraldo de la libertad. Visitó algunas salas del Hospital y se marchó. Al día siguiente, lunes 23 de abril, volvieron los rusos; abrieron los almacenes de los S.S. en los que había jamones, tocino, pan, vinos, legumbres secas y tabaco y todo fue tomado por los presos, pues los rusos no querían nada. También dejaron allí los alemanes motos y bicicletas. La desbandada había sido precipitada y total.

El martes día 24, salí del Campo y llegué hasta la carretera de Berlín; nadie impidió que me marchase, pero como no podía andar y nadie me entendía ni yo comprendía el alemán, ni sabía dónde dirigirme, decidí quedarme y esperar los acontecimientos. Por la tarde entraron los oficiales polacos; hablaron con sus compatriotas y al enterarse de que yo estaba allí, me hicieron salir de la barraca y me saludaron afectuosamente. Dos de ellos hablaban francés mejor que yo y nos entendimos; (...) Pasaron

dos horas y llegaron otros oficiales polacos que iban directamente a verme. Conversamos en francés y me preguntaron qué cuándo pensaba salir de allí. Les contesté que no lo sabía y entonces uno de los oficiales me dijo que iba a hablar con el General en Jefe para enterarse si estaba dispuesto a ponerme en libertad. Al poco rato volvió para comunicarme que el General había dado orden de que me sacaran del Campo inmediatamente.

(LARGO CABALLERO, Francisco, Mis recuerdos, México D.F, Ediciones Unidas, 1976, pp. 182 -183).

Joan Mestres Rebull

(El Molar, Tarragona 29/09/1911 – Sant Boi de Llobregat, 28/04/1994). Oficial republicà actiu a la Resistència, va ser deportat a Sachsenhausen el 25/01/1943 i destinat al kommando Heinkel d'on va ser alliberat el 04/05/1945. Compromès amb la lluita antifranquista, va tornar de l'exili el 1959 i va residir a Sant Boi de Llobregat. President d'Amical de Mauthausen i altres camps entre 1979 i 1994.

Ante el irresistible avance del ejército soviético y por el miedo de caer en sus manos, el 28 de abril nos ordenaron de nuevo ponernos en marcha. Cruzamos pueblos y aldeas con la total indiferencia de sus pobladores los cuales ni siquiera se dignaban retirar los muertos tendidos en las calles ni los que quedaban en las cunetas de las carreteras

En la noche del 4 de mayo de 1945, sabedores de la proximidad de las tropas aliadas en los dos frentes, unos amigos franceses, un grupo polaco más numeroso en el que estaba integrado un judío que entre todos lo habíamos protegido, y tres españoles, tomamos el acuerdo de evadirnos. Para mayor seguridad consideramos que la fuga debíamos realizarla escapando uno detrás de otro y agruparnos a una cierta distancia del campamento, Y así lo hicimos saliendo bien. Tomamos el acuerdo de distanciarnos en pequeños grupos para no suscitar sospechas y despistar a los perros si los SS nos perseguían. Nuestro grupo quedó formado por tres franceses y tres españoles, tomado una dirección distinta cada grupo. Después de andar durante un tiempo, difícil de calcular, vimos en medio de un prado, una gran mole de paja. Fuimos hasta ella constatando que por su magnitud era propicia para escondernos con seguridad. Construimos un pequeño túnel y una vez insta-

lados en su vientre taponamos la entrada. Con una buena temperatura interior, dormimos el mejor de los sueños.

Al despertarnos procedimos a abrir unas oberturas para cerciorarnos de lo que podía ocurrir a nuestro alrededor. Por el brillo del sol dedujimos que el día debía estar bastante avanzado. Deliberamos sobre nuestra situación y las medidas a tomar: o bien quedarnos un día más o salir a la aventura, pasara lo que pasara. El hambre y la sed tuvieron sus razones y empujados por ellas, optamos por salir.

*Lo que nos impresionó es que reinaba un absoluto silencio. Cosa extraña. Ni el estruendo de los cañonazos ni el trepidar de las ametralladoras. El cielo despejado y sin aviones. El silencio que nos envolvía, la inmovilidad de las cosas. ¿Qué ocurriría? El silencio en la guerra es impresionante, inquietante porque da la sensación de que algo grande se prepara. Y lo grande ocurrió. Era el 8 de mayo. ¡Se había firmado el armisticio! El ejército alemán se había rendido sin condiciones. ¡Era el fin de la guerra! (MESTRES REBULL, Joan, *Amical de Mauthausen y otros campos*, s/f, Barcelona, Amical de Mauthausen, p. 21).*

DACHAU

José Mª García-Miranda Esteban

(Toledo, 21/02/1897 – 02/1971). Militar professional que amb la Retirada va emprendre el camí cap a l'exili. Reclòs en el camp de Le Vernet, va ser deportat en el conegut "Tren Fantasma" i internat a Dachau el 28/08/1944, amb la matrícula 94367. Va tornar a Espanya en 1957, establint-se a Toledo.

Nuestra evacuación no será tan rápida como creíamos y te hacía entrever en mi primera carta a raíz de nuestra liberación. El estado de miseria fisiológica en que nos encontramos todos, debido al hambre, a los malos tratos y al refinamiento en atormentarnos, es tan grande que las epidemias de tifus, diarrea y otras lacras, se han recrudecido y han tenido que someternos a una cuarentena rigurosa. De todos modos, la comida de ahora es abundante y sana, la guerra a los piojos que nos comían vivos, es implacable y creo que antes de un mes podremos estar en Francia. ...

Ha sido un año horrible, hemos sufrido malos tratos, vejámenes y tormentos tales que no pueden contarse porque se hace imposible creerlos. ¡Cuántos miles de españoles han perecido, y lo mismo puede decirse de franceses, polacos, etc.!

Los que quedamos vivimos de milagro pues incluso en los últimos días los organismos criminales del nazismo habían decidido exterminarnos ¡y éramos 25.000! para que no pudiéramos hablar ni contar nada... Hemos vivido unas horas de gran zozobra; afortunadamente la oportuna llegada de los americanos hizo fracasar en parte los siniestros planes

*fascistas y ahora ya vivimos como hombres. (PAÑERO REINLEIN, Rafael: *La suerte del otro*, Tarragona, Mandala Ediciones, 2005, p. 156).*

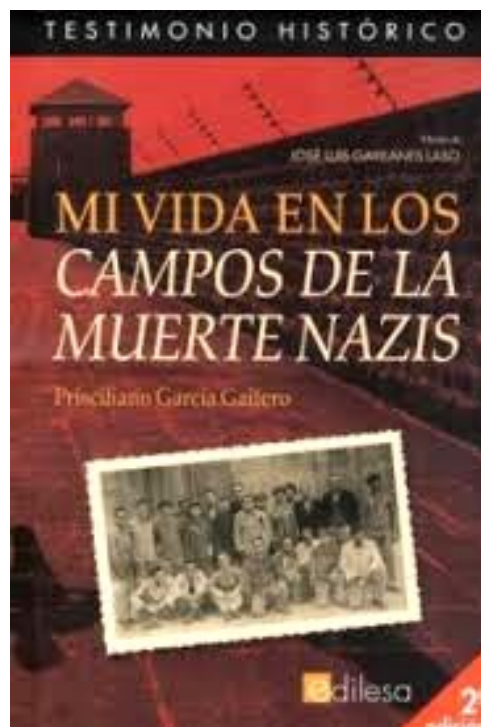
Prisciliano García Gaitero

(Fuentes de Carbajal, León, 29/06/1910 - Fontenay-sous-Bois 30/06/1949). Republicà exiliat, va ser detingut pels alemanys al juny de 1940 i deportat a Mauthausen el 03/03/1941 i a Dachau el 09/11/1942, amb les matrícules 3400 i 38857 respectivament. Va ser alliberat amb la salut molt minvada i va morir quatre anys després.

Cuando el campo fue liberado por las tropas aliadas, se tomaron medidas higiénicas que atajaron rápidamente la enfermedad. Por aquellos días, había montones, como de dunas, de cadáveres apilados en posturas grotescas junto a los hornos crematorios. La falta de combustible, el deterioro por el uso ininterrumpido de estos ingenios, pero, sobre todo, era la cantidad ingente de muertos la que más explicaba la acumulación de candidatos a la incineración diaria al rebasar el alcance de sus posibilidades. La escena era tan espeluznante que no era fácil contemplarla. La vista entonces se te empañaba en seguida, incluso para los que, como más veteranos, estábamos ya curados de todo tipo de espantos y calamidades humanas. Las tropas liberadoras hicieron venir civiles del pueblo de Dachau, que cargaban los cadáveres en carros y los paseaban por el pueblo para que todos

los habitantes del lugar pudieran ver los crímenes que a pocos pasos de sus viviendas se habían cometido”.

(GARCÍA GAITERO, Prisciliano, *Mi vida en los campos de la muerte nazis*, León, EDILESA, 2005, p. 164).

Joan Escuer Gomis

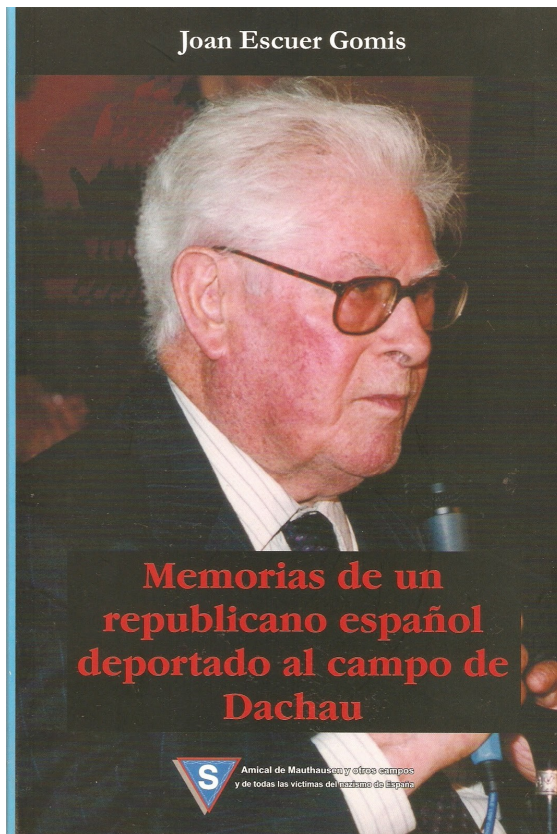
(Cornudella de Montsant, Tarragona, 16/11/1914 - Sentmenat, Barcelona, 15/12/2004). Combatent republicà exiliat, va estar intern en diferents camps de refugiats. Militant comunista, va ser detingut com resistent i deportat a Dachau el 25/06/1944 amb la matrícula 74181. Després del seu retorn de l'exili, amb la seva companya Constanza Martínez, es van instal·lar a Sentmenat. Vinculat amb l'Amical de Mauthausen i altres camps, va ser el seu president des de 1992 fins a 2002. Les seves memòries van ser publicades per l'Amical el 2007.

...la retirada de las tropas del ejército nazi era continua. A un par de kilómetros del pueblo un soldado a caballo informó al cabo que era imposible llegar a Rosenheim, pues los americanos estaban a 4 kilómetros. Entonces, nuestros guardianes repartieron sus cigarrillos entre nosotros, nos dieron la mano a todos y deseándonos

suerte, se despidieron. Quedamos solos y sin protección.

Aquel Primero de Mayo, fecha histórica para la clase trabajadora del mundo entero, para nosotros, deportados del campo de exterminio de Dachau, tendría, además otro significado: era el principio de nuestra libertad. Pero, si bien es verdad que ya no teníamos centinelas, todavía nos encontrábamos detrás de la primera línea de nuestros enemigos, una situación nada fácil, pues nuestra seguridad física todavía dependía del azar. (...) El reloj de la torre del campanario de Deggendorf marcaba las 11 de la mañana, aquel 2 de mayo de 1945...En la flecha del campanario ondeaba la bandera blanca...indicándonos el fin de nuestro calvario, pero hasta que no vimos aparecer al primer soldado del ejército amigo, no nos atrevimos a dar libre curso a nuestra alegría por haber recuperado la tan esperada libertad y volver a gozar de la dignidad humana.

(ESCUER GOMIS, Joan, *Memorias de un republicano español deportado al campo de Dachau*, Barcelona Amical de Mauthausen y otros campos, 2007, pp. 205-209).

Constanza Martínez Prieto

Prieto (Madrid, 17/01/1917 – Sentmenat, Barcelona, 17/01/1997). Exiliada i resistent, va ser deportada a Ravensbrück el 26/06/1944, va rebre el número 43224 i va ser traslladada al kommando Leipzig, on va ser alliberada. Amb Joan Escuer Gomis es van establir a Sentmenat. Fou vicepresidenta de l'Amical de Mauthausen i altres camps.

Quando los ingleses se acercaban a Leipzig, los nazis SS hicieron evacuar el campo. Recuerdo perfectamente que era el 14 de abril de 1945. Paquita (Mercedes Núñez), que se encontraba en la enfermería, había confeccionado no sé cómo, unas banderitas republicanas para las 8 españolas del campo y, luciéndolas, nos pusimos en camino hacia Dresde. La odisea por la carretera no es para describirla ¡y pobre de la que caía rendida por el cansancio! Era abatida como si se tratase de un perro malherido. En un momento dado nos apercebimos de que nuestros guardianes habían desaparecido. Continuamos algún tiempo en fila, por si se trataba de una maniobra para tener pretexto (aunque no les hacía falta) para

ametrallarnos a todas, pero al cerciorarnos de que no teníamos vigilancia alguna, en pequeños grupos, nos fuimos separando y aquello fue el "sálvese quien pueda" final. Nuestro pequeño grupo (tres españolas y una francesa) fue recogido por unos prisioneros de guerra (un checo, un yugoslavo y un italiano) que trabajaban en una granja, y donde nos tuvieron escondidas hasta la llegada de las tropas soviéticas. Éstas nos concentraron en un gran campo y posteriormente nos llevaron a Torgau, y unos días después las tropas americanas nos repatriaron a Francia, donde éramos acogidas en el Hotel Lutetia. Allí encontré a mi marido, que hacía ya 15 días que había sido repatriado. Nuestra alegría al vernos fue inmensa, pero pronto la tristeza nos ganaba al enterarnos, a medida que encontrábamos camaradas conocidos, de la muerte de muchos otros que quedaron allá, en los bien llamados

Campos de la Muerte y que no tuvieron la dicha de ver nuestra victoria que tan cara había costado.

(CATALÀ, Neus, *De la Resistencia a la deportación*, Barcelona, ADGENA, S.L, 1984, pp. 206-207).

Mercedes Núñez Targa

(Barcelona, 16/01/1911 - Vigo, Pontevedra, 04/08/1986). Exiliada i resistent, va patir deportació a Ravensbrück des del 25/06/1944, amb la matrícula 4068, i traslladada al kommando Leipzig, on va ser alliberada. Després de l'alliberament, es va establir a Barcelona i a Vigo. Fou membre de la Junta i delegada a Galícia de l'Amical de Mauthausen i altres camps.

Encara veiem al lluny les rengleres de presoners quan una soviètica entrà al 'revier' com una boja:

–Tovàritxi! Tovàritxi!

La d na cridant, a batzegades, parlava i gesticulava, plorava i reia ensems.

Quan veiérem l'extraordinària emoció i els crits victoriosos de les soviètiques, compenguérem que alguna cosa magnífica pasava.

–Som lliures! –traduí una dona amb exaltació–. Lliures camarades! Tots els SS han marxat.

Fins les moribundes s'aixecaren dels llits. Rèiem, ploràvem, ens abraçàvem. No trobo paraules per descriure aquell moment inobidable. Només en recordo que el meu primer reflex fou passar-me a corre-cuita la bandereta republicana tan amorosament confeccionada per les meves germanes espanyoles.

Érem el dia catorze d'abril de mil nou-cents quarantecinc.

(NUÑEZ TARGA, Mercedes, *El carretó dels gossos*. Una catalana a Ravensbrück, Barcelona, Ed. 62, 2005, p. 109).

EL CARRETÓ DELS GOSSOS

UNA CATALANA A RAVENSBRÜCK

MERCÈ NÚÑEZ TARGA

NEUENGAMME

Alfredo Rotella Morán

(Sama de Langreo, Asturias, 09/12/1922 – Eauze, França, 05/03/2020). Arrestat el desembre de 1943, va ser deportat a Buchenwald, el 29/01/1944, amb el número 44321 i traslladat a Neuengamme, amb la matrícula 63667, el 26/10/1944, i fou destinat al kommando Hohwacht, on va ser alliberat. Va viure a França fins a la seva recent desaparició.

Ens vam quedar a Hohwacht fins a l'abril de 1945 i vam ser evacuats amb els nostres guardians durant l'avanç de les tropes aliades. Vam arribar al poble de Rathmansdorf, crec, i vam dormir en un graner. El 3 de maig de 1945, un dels nostres guardians, que parlava francès per haver estat presoner durant la guerra de 1914-1918, ens va dir: "Si vols, et passaré a l'altre costat de Canal de Kiel i, després, me'n vaig cap a casa, perquè per a mi la guerra ha acabat".

Vam sortir, un grup de vint camarades (...) escortats per aquest guardià que havia estat cridat cap al final, perquè faltaven SS. En arribar al pont sobre el Canal de Kiel, ens van detenir els guàrdies que vigi-

len el pont. El nostre guardià els va dir que tenia ordres d'escortar-nos per reparar un camí que havia estat bombardejat. Vam passar i vam arribar a Kiel. Allà, el guardià ens abandonà.

Vam passar la nit en un búnquer i, a l'endemà, vam decidir intentar arribar al front de les tropes aliades. Vam sortir i vam haver de deixar a un vell company belga, que ja no podia caminar, en un camp de presoners francès que vam trobar pel camí. Vam arribar a Neuenmunster sense trobar-nos amb les tropes aliades, però veiérem senyals en el camí que indicaven el seu pas.

Vam anar cap a l'ajuntament per demanar allotjament. Cridaren la policia local i acabarem a la presó on vam quedar-nos tres dies. Fèiem soroll i un guàrdia ens va venir a veure. Vam sol·licitar reunir-nos amb el director. Després de la xerrameca, van venir els soldats aliats; els vam dir que som soldats. Immediatament ens

alliberaren i arribarem a una caserna d'exsoldats alemanys. Ens van demanar els nostres noms i adreces a França. Finalment érem homes lliures.

(<https://asso-buchenwald-dora.com/temoignage-de-alfred-rotella/>).

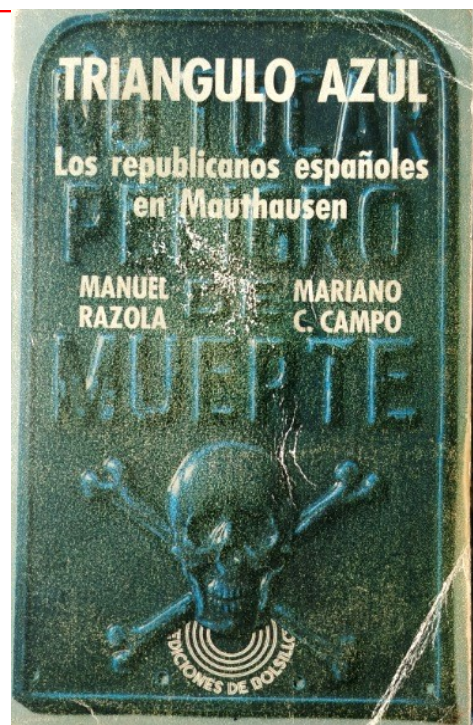
MAUTHAUSEN i SUBCAMPS

Mariano Constante Campo

(Capdesaso, Osca, 14/08/1920 – Montpellier, França, 20/01/2010). Combatent republicà i exiliat, detingut el 21/06/1940 i va ser deportat a Mauthausen el 07/04/1941, amb la matrícula 4584. Després de l'alliberament es va establir a França i va publicar diferents obres testimonials. Va estar vinculat a l'Amical de Mauthausen i altres camps des dels seus inicis.

Manuel Razola Romo

(Sacedón, 30/12/1909 – França, 1993). Exiliat amb la Retirada, va ser detingut el 21/06/1940 i deportat a Mauthausen el 26/04/1941, on va rebre la matrícula 3793. Va formar part de l'organització clandestina del camp i va ser membre de Comitè Internacional. Després de l'alliberament es va establir definitivament a Hendaia.

A partir de los últimos días de abril, los SS se pusieron a quemar grandes cantidades de documentos. El 3 de mayo las compañías de la policía de Viena participaban en la vigilancia del exterior del campo; corrió el rumor de que unidades de SS iban a salir hacia el frente. El 2 de mayo, la cámara de gas fue desmontada y parcialmente destruida, al igual que los hornos crematorios y los instrumentos de tortura.

Aquellos que trabajaban en el horno crematorio fueron fusilados para que no pudiesen divulgar nada a este respecto...

El 5 de mayo de 1945... a las 13 h. 14 min. tres o cuatro vehículos blindados con el distintivo americano se presentaron inopinadamente. Se originó una oleada de entusiasmo en la enorme masa humana recluida en el campo. Pero estas fuerzas aliadas no eran más que una avanzadilla de la vanguardia americana y hacia las 17 h. regresaron a su base...dejando el campo en plena efervescencia.

El AMI recibió de inmediato la orden de adueñarse a la fuerza de las armas y de asumir la responsabilidad del orden dentro del campo...

En menos que canta un gallo, las torres de vigilancia y el frontón de la puerta monumental quedaron cubiertos de carteles en honor de los ejércitos aliados y de banderas surgidas como por arte de magia. En el mástil principal, donde unos días antes aún ondeaba el siniestro estandarte negro con calavera, ondea ahora alegremente la bandera de la República española.! Ah¡¡Ojalá hubieseis podido ver vosotros, queridos camaradas que habéis perdido la vida en este infierno, este grandioso espectáculo que hubiese constituido vuestra venganza y vuestro eterno consuelo...!

(RAZOLA, Manuel y CONSTANTE, Mariano: *Triángulo azul: los republicanos españoles en Mauthausen, 1940-1945*. Barcelona, Ed. Península, 1979, pp. 161-163).

Juan de Diego Arranz

(Barcelona, 18/05/1915 - 9/05/2003). Tinent de l'Exèrcit Republicà, des de França va ser deportat a Mauthausen el 06/08/1940 amb el número 3156. Destinat a les oficines de camp, després de l'alliberament es va establir a París i posteriorment a Perpinyà. Va tornar a Barcelona el 2001.

Un ordenanza trajo la motocicleta del capitán Bachmayer, montó a caballo sobre ella, sus ojos escrutaron los detenidos durante unos segundos y luego fueron a perderse hacia lejanos horizontes, como saliendo de un éxtasis pedaleó para poner en marcha la máquina, sus manos enguantadas de blanco manipularon el manillar, el motor se puso en marcha, un ruido sordo seguido de pequeñas explosiones rompió el silencio del campo. La vista de los deportados fijábase unánimemente ante el monstruo que tantos hombres había asesinado.

Autoritariamente hizo salir de las filas a un detenido; este viejo concentracionario se presentó ante él, se puso en posición de firmes ante el Lagerführer. Bachmayer le miró fijamente y dijo:

Chuan, yo me voy...

Mi capitán yo me quedo...

¿Qué piensas tú de todo esto?

Mi capitán para nosotros la luz... para vds. la noche...

Bachmayer tomó aliento, movió ligeramente la cabeza, fijó sus ojos en sus manos, pausadamente se sacó el guante de su derecha y tendiéndola al prisionero dijo:

Que tengas mucha suerte...

Movió con sus pies la pesada máquina, accionó los mandos e impetuosamente éste pasó el umbral de la puerta principal del campo de concentración de Mauthausen dejando tras sí aquel lugar que fue el reino del crimen.

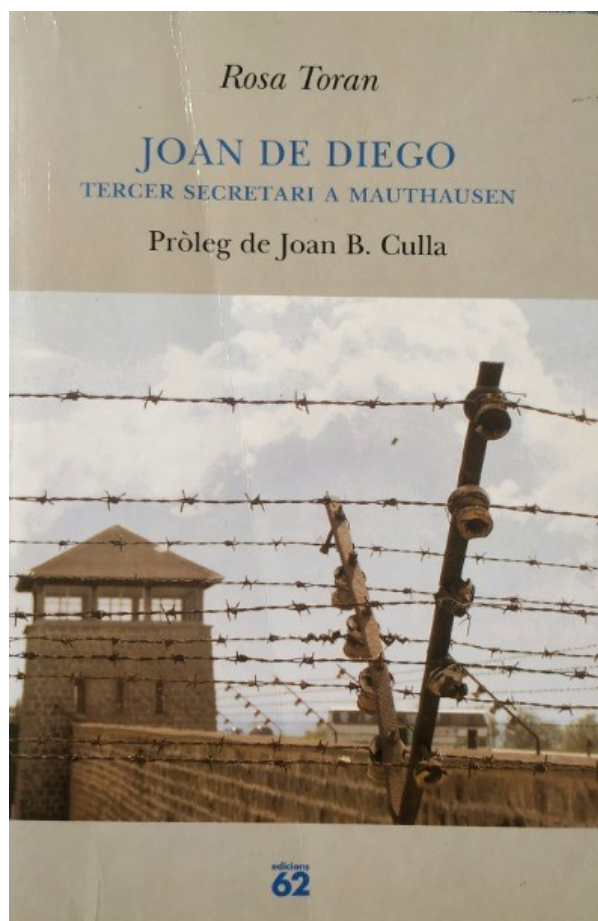
Aquel mismo día, después de esta escena mataría a su mujer y a sus dos hijos haciéndose justicia él mismo.

Este fue el último "appel" en el campo de concentración de Mauthausen y las últimas palabras entre el vencido y el vencedor aún vestido con el traje de rayas.

¿Qué significación puede darse a esta escena?

Aún hoy me lo pregunto.

(TORAN, Rosa, Joan de Diego. *Tercer secretari a Mauthausen*, Barcelona, Ed. 62, 2007, p. 186).

Alfonso Maeso Huertas

(Manzanares, Madrid, 20/11/1919 – Toulouse, 01/2007) Combatent republicà. A l'exili va estar internat a Le Vernet i Septfonds i, després de ser detingut pels alemanys, va ser deportat a Mauthausen el 25/04/1941, amb el número 3447. Després de l'alliberament va residir a Tolosa.

La liberación se produjo en torno a las nueve o las diez de la mañana del 5 de mayo de 1945. Dos tanques americanos, procedentes de la 11ª División Acorazada, entraron majestuosos por el gran arco que presidía Mauthausen.

Aunque venían de liberar otros campos de concentración, el pavor que expresaban sus caras, en las que vimos reflejado, como en un espejo, el horror que habíamos vivido, mostraba que jamás habían sido testigos de algo ni remotamente similar. Antes sus ojos desfilaban una sórdida procesión de hombres diezmados por años de sufrimientos que se agolpaban ante ellos, chillando unos, sollozando sin consuelo otros. Algunos paralizados por la emoción del momento, otros abrazados, nadie indiferente.

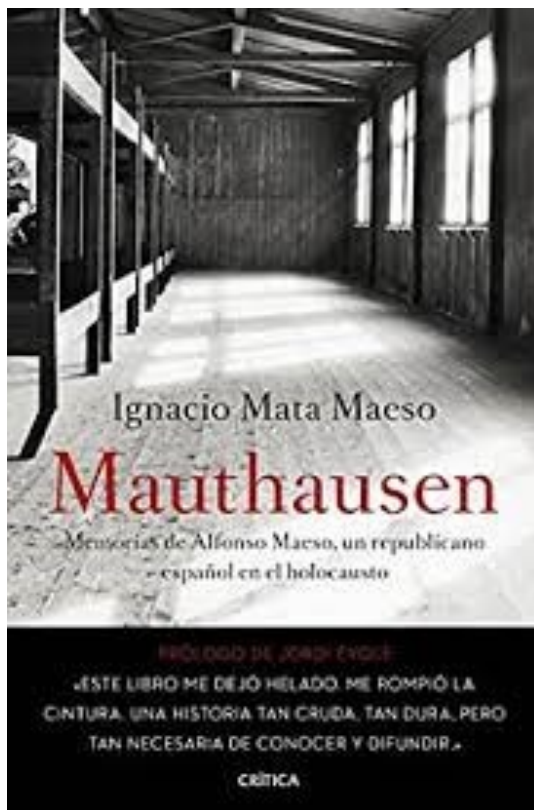
Cuando llegaron, aún permanecía en mi cuerpo la tensión de la noche anterior. Sentado en silencio en

la enfermería junto a Fresas y Galopa, de repente comencé a oír una algarabía. Recuerdo que inmediatamente crucé una fugaz mirada con mis compañeros, quienes también habían escuchado a Boix decirnos días antes que el frente se encontraba ya a muy pocos kilómetros. Sobresaltado por los gritos,

me asomé al pequeño ventanuco que daba a la appellplatz y observé a la gente corriendo en dirección a la puerta principal. Algo grande estaba pasando. Cuando salí al exterior vi el tanque americano, altivo, quieto, justo en el centro del gran arco, rodeado de otros muchos que como yo sabían que lo más duro había acabado.

Debo decir que sentí un profundo y placentero alivio, pero no estallé de júbilo ni llegué a perder el control. La alegría era inmensa, pero también el cansancio, la rabia y la sensación de que aquello aún no había terminado, que no lo haría seguramente nunca, y que aquellos años pesarían para siempre sobre mí, como los pesados bloques de piedra que durante tantos años tuve que subir por la escalera de Wiener Graven.

(MATA MAESO, Ignacio, *Mauthausen. Memorias de un republicano español en el holocausto*. Basadas en la vida de Alfonso Maeso, Barcelona, Ediciones B, 2007, pp. 105-106-111).

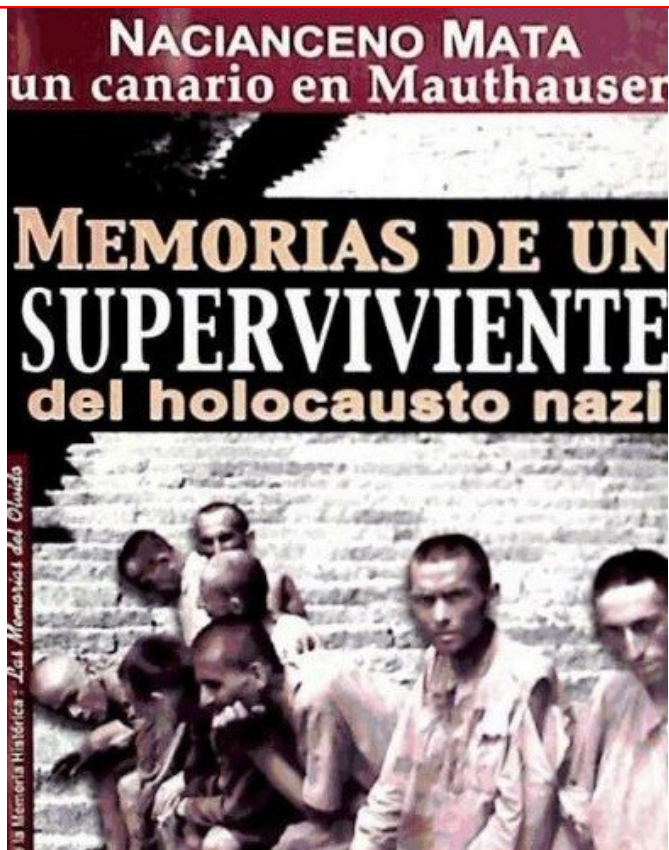
Nacianceno Mata Rodríguez

(Garafía, Santa Cruz de Tenerife, 09/05/1911 – París, 2003). Deportat a Mauthausen el 13/12/1940, amb la matrícula 5007, al costat del seu germà menor Orencio (1914), que va morir a Gusen el 27/07/1941. Després de l'alliberament, Nacianceno va residir a París.

Desde el mes de abril de 1945 empezaron a verse los síntomas del final de nuestro calvario en Mauthausen.

Una mañana nos sorprendió gratamente ver evolucionar sobre el campo y a baja altura aviones de reconocimiento americanos. Los SS no tenían instaladas armas antiaéreas, pues Mauthausen estaba lejos de los frentes y se suponía que no había riesgo de ataques. Ese día, los aviones pasaron con toda confianza sin encontrar ninguna reacción por parte de los SS. En el interior del campo la moral subía día a día...

Algunas noches, trabajando en el lavadero, había entre nosotros "vigías" enviados por el comité internacional clandestino del campo, que observaban a

través de los cristales la evolución de los SS en la puerta y las garitas próximas. Todos estábamos informados del peligro que corríamos. Estos "vigías"... estaban mejor informados, puesto que formaban parte del grupo internacional encargado de observar y de organizar una revuelta en el caso de que los SS nos quisieran llevar a las galerías de Gusen, a los subterráneos del lavadero y la cocina, al patio cerrado del garaje, etc. Eran momentos críticos. Había orden de no extender el rumor y estar prestos a cualquier eventualidad. Poco a poco se supo de la existencia de cuchillos, una especie de machetes y barras de hierro escondidos y preparados. Más tarde también se conoció que contábamos con algunas pistolas. Todo ello formaba parte del material defensivo preparado en la clandestinidad...

En los últimos días del campo se sabía... que los oficiales SS tenían reuniones secretas por las noches con el fin de tomar una determinación sin tardanza

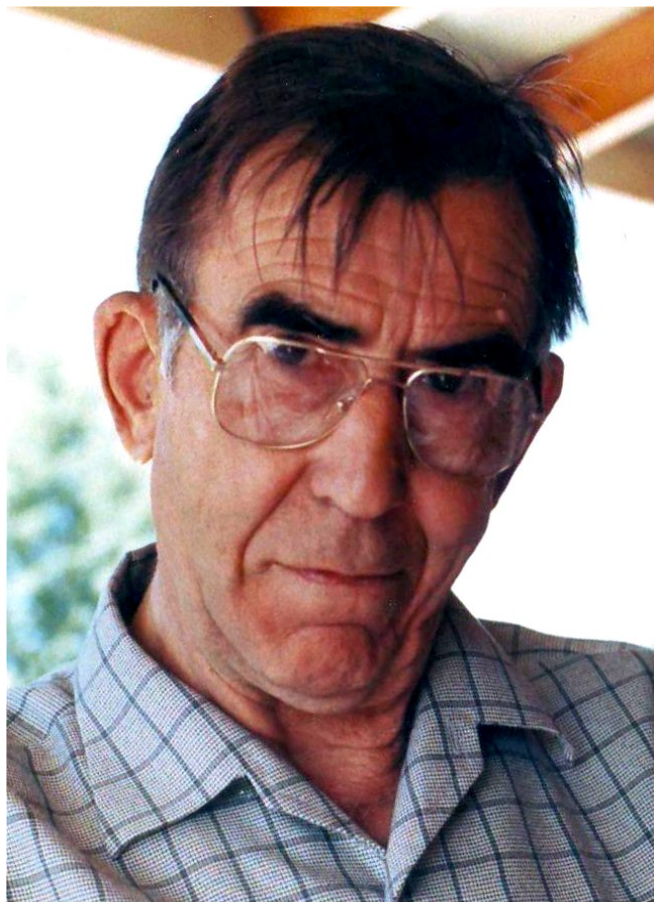
acerca del posible exterminio colectivo de los detenidos en el campo. Por suerte, el macabro proyecto de liquidación propuesto por un oficial con gran influencia entre ellos, fue rechazado en una votación celebrada en la última reunión.

Al día siguiente, los alemanes que traían las noticias (...) anunciaron al comité internacional del campo el resultado de la votación. La enorme tensión existente disminuyó y pronto se fue viendo cómo de forma progresiva los SS se 'retiraban' de Mauthausen discretamente.

(MATA, Nacianceno, *Un canario en Mauthausen. Memorias de un superviviente del holocausto nazi*, La Laguna, Centro de Cultura Popular Canaria, 2006, pp. 202-204).

Manuel San Martín Santamaría

(Lleida, 02/05/1920 – Toulouse, 16/04/2006). Exiliat republicà, després de la seva captura pels alemanys a la primavera de 1940 va ser deportat a Mauthausen el 07/04/1941, amb la matrícula 4949. Després de l'alliberament es va establir a la localitat Fumel i els últims anys de la seva vida va residir a Tolosa.

En mayo de 1945, los Aliados se aproximan al campo de Mauthausen. La liberación está próxima. No será únicamente obra de los soldados americanos. Los detenidos la habíamos preparado a lo largo de estos años. Los hombres del grupo militar español

habían robado tres granadas, una pistola, cinco litros de gasolina que sirvieron para fabricar cócteles molotov. Este "arsenal" puede parecer irrisorio, pero hay que saber que estos robos se habían realizado metódica y minuciosamente con peligro de la vida. El encargado de robar la gasolina se sirvió de un pequeño frasco aplanado que escondía bajo la camisa. Ramón Suñer e Izquierdo trabajaban en los garajes de los SS y allí tenían acceso a la gasolina. Ramón Suñer en el momento de la liberación sirvió de enlace entre los grupos armados con un camión de los SS que había sido sabotado y no lograron llevárselo.

Todos esperábamos servirnos de estas armas para liberarnos a nosotros mismos con los hombres que habían quedado. La huida de un gran número de SS nos hizo comprender que el final estaba próximo. Algunos enfrentamientos con los que aún quedaban provocaron cinco muertos entre nuestros camaradas. Los deportados quedamos entre el 5 y el 7 de mayo con las armas en la mano controlando el campo y sus alrededores a fin de impedir cualquier última fechoría de los SS que permanecían por las cercanías. Estos dos días fueron extremadamente importantes porque muestran que, a pesar de lo que habíamos sufrido, supimos afrontar la situación con responsabilidad y disciplina. Se encarceló a los soldados alemanes que se encontraron, ochenta en total, entre los cuales, de ocho a diez oficiales, sin ejercer sobre ellos ninguna brutalidad, cosa que podría parecer comprensible o, al menos, explicable. Solo un torturador fue ejecutado inmediatamente sin que le fueran devueltas las torturas que él había infligido.

Cuando llegaron los primeros soldados se restableció el orden en el campo, los prisioneros habíamos demostrado que sabíamos cuidarnos de nosotros mismos; sin embargo, no fuimos comprendidos porque los americanos designaron autoritariamente un jefe de campo y nos ordenaron mantenernos tranquilos.

(Testimonio inédito).

José de Dios Amill

(Fraga, Osca, 10/07/1910 – 03/12/2002). Combatent republicà, va marxar a l'exili deixant a Barcelona a la seva esposa i a la seva filla. Detingut al maig de 1940, va ser deportat a Mauthausen el 27/01/1941 amb la matrícula 5142. Destinat posteriorment a Brestein i Steyr, on va ser alliberat. Va tornar a Fraga el 1947 i es va vincular a l'Amical de Mauthausen i altres camps des dels seus inicis.

La calle estaba completamente desierta y sólo en la punta del puente distinguimos las figuras de dos soldados y un pequeño vehículo que resultó ser una tanqueta. Como en las películas, un americano era blanco y el otro, negro y ellos dos solitos tomaron la ciudad. No nos hicieron ni caso a pesar de nuestro número y nosotros, de momento, nos quedamos un poco decepcionados ante la frialdad de que fuimos objeto. Luego reaccionamos y dedujimos que la vestimenta del traje rayado de presidarios ya les era casi familiar por la cantidad de campos de concentración que debieron encontrar en su avance.

Todos los soldados alemanes que iban a la desbandada y venían en dirección opuesta a la nuestra, cuan-

do llegaban al puente, en señal de rendición, dejaban sus armas a los pies del americano blanco y el americano negro cogía los fusiles de uno en uno y los rompía en la barandilla de hierro del puente lanzándolos al fondo del río. A pesar de la presteza que se daba, no podía dar abasto con tantas armas como había en el suelo.

¡Por fin vi al soldado alemán vencido y humillado! Tan sólo dos soldados tomaron Steyr, ciudad importante con un puente de gran valor estratégico. El soldado alemán, el dios de la guerra, al cual sólo había visto vencedor, por fin vi que era un ser humano como el soldado español, el francés o el ruso que, cuando eran vencidos, adquirían el aspecto de un ser inferior. Los soldados alemanes, cuyas armas estaban viendo cómo eran arrojadas a los pies de los vencidos, también eran seres inferiores, no morían matando antes de ser vencidos, sino que se entregaban sumisos a los vencedores.

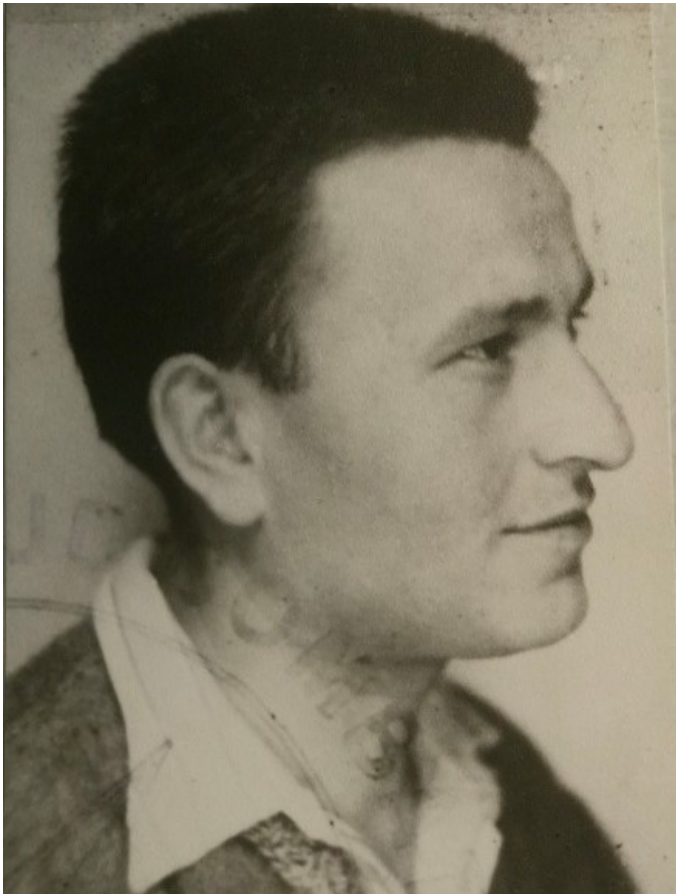
(DE DIOS AMILL, José, *La verdad sobre Mauthausen*, Barcelona, Ed. Sirius, 1995, pp. 268-269).

Miquel Serra i Grabulosa

(Roda de Ter, Girona, 29/03/1921 – Perpinyà, França, 16/11/1989). Republicà exiliat i deportat a Mauthausen el 19/12/1941 amb la matrícula 4715, on va ser membre de l'organització clandestina de resistència. Després de la repatriació es va instal·lar a París i col·laborà amb l'Amical de Mauthausen des dels seus inicis.

*Cinc de Maig
Cinc de maig, dia esperat,
Avui ja teniu llibertat!
Però la vida es ben estranya...
Que en podeu fer d'aquesta llibertat?
Per qui es? Es per vosaltres?
O es per qui vos han enganyat?
Tothom crida cap a casa
En diferents llengües estranyes...
Però per vosaltres catalans
i els de la resta d'Espanya
on teniu que anar a parar?
Heu de forjar una altra pàtria
on us hi pugueu quedar
i teniu el cor petit
i el pensament allunyat
dels que a la terra heu deixat*

(Miquel Serra i Grabulosa, inèdita)

Jacint Carrió Vilaseca

(Manresa, Barcelona, 19/09/1916 – 31/10/2000). Exiliat i internat al camp de Saint-Cyprien, va acabar deportat a Mauthausen el 13/12/1940, amb la matrícula 4676, i traslladat a Gusen el 20/10/1941, amb el número 43423. Va tornar a Manresa el 1949, on es va establir definitivament i va estrènyer vincles amb l'Amical de Mauthausen.

El 3 de maig, el comandament del camp va començar a carregar papers i material compromedor en un cotxe. Van desaparèixer tots darrere el portal d'entrada. Gusen va quedar buit de SS. Després de la seva marxa, va presentar-se la guàrdia vienesa. Desconeixien el que havia estat passant fins aleshores dins el camp. Van deselectrificar les tanques. Alguns, fins i tot, repartien cigarets entre els presos...

Mentre carregàvem els sacs, vam veure arribar un grup de soldats alemanys. Arribaven desfets, bruts, mig despullats. Alguns havien perdut el fusell.

—On són els aliats?

—Són a Saint Georgen.

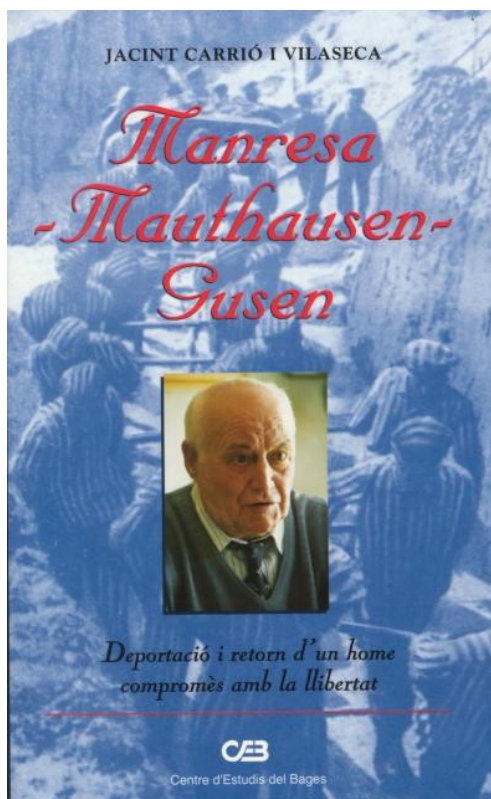
Parlaven amb por, derrotats. Eren el retrat de la

desfeta. Un retrat que coneixia prou bé: l'havia vist entre els republicans, durant la retirada, i també entre els francesos, quan van caure en mans dels alemanys. Tot seguir vam tornar al camp a comunicar les notícies als companys...

Vam passar tot el matí a l'expectativa. Faltaven cinc minuts per a les cinc de la tarda del dia 5 de maig (el cinquè mes del calendari) del 1945 quan van arribar els aliats al camp de Gusen. Sempre he recordat aquesta data; per a mi va ser un moment màgic, carregat de cinc (...)

Quan alliberaren Gusen, molts no es fiaren ni dels americans. No van voler sortir per les portes, van enrunar els murs i van trencar les filferres per la part del darrera. Entrà a Gusen un negre amb una tanqueta. El primer que van fer els americans va ésser llançar la metralladora de la torre de control. Era un símbol, allò. Vam sentir una alegria difícil d'explicar. Ens vam aplegar tots els republicans en un cantó. Allò era una festa. Ens havíem reunits tots els partits i vam desplegar la nostra bandera, la bandera republicana.

(CARRIÓ VILASECA, Jacint, *Manresa-Mauthausen-Gusen*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 2001, (pàgs.93-95) y ROIG, Montserrat, *Catalans als camps nazis*, Ed. 62, Barcelona, 2003, pp.536-537).

JERSEY i AURIGNY (Illes del Canal de la Mànega)

Julio Comín Villuendas

(Obón, Terol, 2/02/1909 – Rivesaltes, França, 22/01/1996). Va pertànyer al Cos de Carrabiners i va combatre en diversos fronts de guerra. Des de l'exili, va ser deportat a Aurigny, al camp de Norderney. Després de l'alliberament va defensar els drets dels deportats a les illes del Canal.

9 de mayo a las 6 de la tarde liberado. Los ingleses liberaron el campo y los prisioneros salimos a cantar la victoria con los habitantes de la isla. A mí me nombraron jefe del comité de los deportados españoles; los ingleses pretendían llevarnos a nuestros países de origen, por lo que me entrevisté con el gobernador de Jersey y el cónsul francés con la intención de evitarlo. Les dije que en el grupo de españoles había marineros que sabían leer las estrellas y que, si éramos repatriados, nos sublevaríamos en alta mar, le cortaríamos la cabeza al capitán y nos iríamos adonde nos saliese de los cojones.

(CALVO GASCON, Juan M., *Dentro de poco os po-*

dré abrazar. Supervivientes aragoneses de los campos nazis, Andorra, CELAN, 2019, p. 203).

Guzmán Bosque Comas

(Maella, Saragossa, 22/06/1910 - Aguessac, França, 1988). Militant de el PSUC i Comissari polític al front d'Aragó. Després de la retirada va ser internat als camps del sud de França, fins a ser detingut pels alemanys i deportat a l'illa d'Aurigny, el febrer de 1942 i traslladat posteriorment a la de Jersei. Després de l'alliberament es va establir a París.

El dia de la victòria dels aliats ho vam saber gràcies a uns pagesos de Jersei que escoltaven la ràdio en un soterrani. Nosaltres, encara no ens havien alliberat i vam anar en Domènech, en Valls i jo a veure el gendarme alemany que hi havia a la Kommandantur per dir-li que volíem celebrar la victòria 'perquè érem antifeixistes'. El comandant de poc no ens afusella. Si haguessin estat encara els SS, no hauríem salvat la pell...

(ROIG, Montserrat *Els catalans als camps nazis*, Barcelona, Ed. 62, 2003, p. 547).

2020 CELEBRACIONS VIRTUALS

Aquest any, l'any del 75è aniversari, el recordarem per la impossibilitat de celebrar-ho en viu i en directe a causa de la pandèmia de la COVID-19.

El Comitè Internacional de Mauthausen, del qual en formem part, juntament amb el Comitè de Mauthausen d'Àustria han organitzat els actes d'una manera virtual i simbòlica.

A través de les xarxes han ressonat, multilingües, el Jurament de Mauthausen i el

missatge d'Humanitat sense fronteres emesos al món d'una manera contundent. Des d'aquí ens emplacem a la celebració en viu d'aquest 75è aniversari el mes de maig de 2021, visitant novament Mauthausen, Gusen, Ebensee, Hartheim... on tants compatriotes van deixar-hi la vida o van patir el pitjor dels inferns. Ens mantindrem fidels a la seva memòria.

Mai Més!

**Ajuntament
de Barcelona**

**Diputació
Barcelona**

**AJUNTAMENT DE
Vilanova i la Geltrú**

**Ajuntament
de Santa Coloma
de Gramenet**

**AJUNTAMENT
VILAFRANCA
DEL PENEDES**

LOTRANS